

قدرت سیاسی از منظر قرآن کریم

سید کاظم سید باقری

www.ketab.ir

قدرت سیاسی از منظر قرآن کریم

سید کاظم سید باقری

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ سوم: ۱۳۹۸

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

شمارگان چاپ اول و دوم، ۶۰۰ نسخه

قیمت: ۴۳۰۰۰ تومان

طراح جلد: سیدایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: الغدیر

سرشناسه: سید باقری، سید کاظم، ۱۳۵۰-

عنوان و نام پدیدآور: قدرت سیاسی از منظر قرآن کریم / سید کاظم سید باقری.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۴۱۶ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۳۰۵-۱

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبای مختصر.

یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در سایت کتابخانه ملی قابل دسترسی است.

یادداشت: کتابنامه.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۹۳۹۴۲

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید بهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۳۳۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۱	پیشگفتار.....
۱۵	مقدمه.....
۲۷	فصل اول: کلیات مفهومی و تمهیدات نظری.....
۲۸	گفتار اول: تبیین مفهوم و اجابت علمی موضوع.....
۲۸	۱. قدرت.....
۲۹	۲. قدرت سیاسی.....
۳۰	۳. اقتدار.....
۳۰	۴. قوه.....
۳۱	۵. سلطان و سلطه.....
۳۳	۶. مُلک و ملک.....
۳۳	۷. ولایت.....
۳۴	۸. حکم.....
۳۴	۹. قهر.....
۳۵	۱۰. تفسیر سیاسی.....
۳۶	گفتار دوم: قدرت سیاسی و مفهوم‌های مرتبط.....
۳۷	۱. قدرت و مفهوم‌های همسو.....
۳۸	۱-۱. قدرت و قوت.....
۳۸	۱-۲. قدرت و اقتدار.....
۳۹	۱-۳. قدرت و ولایت.....

- ۴۰..... ۱-۴. قدرت و مُلک.....
- ۴۱..... ۱-۵. قدرت و حکم.....
- ۴۱..... ۱-۶. قدرت و سلطنت.....
- ۴۲..... ۱-۷. قدرت و قهر.....
- ۴۲..... ۲. قدرت و مفهوم‌های ناهمسو.....
- ۴۳..... ۲-۱. قدرت و ضعف.....
- ۴۳..... ۲-۲. قدرت و عجز.....
- ۴۴..... ۲-۳. قدرت و فترت.....
- ۴۵..... ۲-۴. قدرت و ذلت.....
- ۴۵..... ۲-۵. قدرت و فُشل (ترس همراه با ضعف).....
- ۵۱..... گفتار سوم: روشن‌نویسی تفسیر اجتهادی.....
- ۵۲..... ۱. تبیین تمسک به اجتهاد.....
- ۵۵..... ۲. ضرورت اقبال به تفسیر اجتهادی.....
- ۵۷..... ۳. تفسیر اجتهادی و تفسیر رای.....
- ۶۰..... ۴. تفسیر اجتهادی و تفسیر علمی.....
- ۶۲..... ۵. ویژگی‌های روشی تفسیر اجتهادی.....
- ۶۵..... ۶. ظرفیت‌های روشی تفسیر اجتهادی.....
- ۷۰..... نتیجه‌گیری و جمع‌بندی.....
- ۷۳..... فصل دوم: ماهیت، سطوح و مؤلفه‌های قدرت سیاسی در قرآن کریم.....
- ۷۳..... گفتار اول: ماهیت قدرت.....
- ۷۷..... ۱. قدرت، امر بایستهٔ جامعه.....
- ۷۸..... ۲. قدرت؛ موهبت الهی.....
- ۸۱..... ۳. هدف قدرت.....
- ۸۳..... گفتار دوم: سطوح و مراتب اعمال قدرت.....
- ۸۳..... ۱. سطوح قدرت.....
- ۹۲..... ۲. مراتب اعمال قدرت.....
- ۹۳..... گفتار سوم: مؤلفه‌های قدرت سیاسی از دیدگاه قرآن کریم.....

۱. مؤلفه‌های مادی قدرت سیاسی..... ۹۴
- ۱-۱. توان مالی..... ۹۴
- ۱-۲. توان نظامی..... ۹۶
- ۱-۳. توانمندی جسمی..... ۹۸
۲. مؤلفه‌های معنوی قدرت سیاسی در قرآن کریم..... ۱۰۲
- ۲-۱. علم و دانایی..... ۱۰۳
- ۲-۲. استقلال سیاسی..... ۱۱۰
- ۲-۳. اتحاد..... ۱۱۳
- ۱-۴. رهبری..... ۱۲۰
۲. ایمان و روحیه معنوی..... ۱۲۷
- نتیجه‌گیری و جمع‌بندی..... ۱۳۰
- فصل سوم: گونه‌شناسی قدرت سیاسی، خاستگاه، مبانی و شاخصه‌ها..... ۱۳۳**
- درآمد..... ۱۳۳
- گفتار اول: قدرت مطلوب؛ خاستگاه، مبانی و شاخصه‌ها..... ۱۳۴
۱. خاستگاه قدرت مطلوب..... ۱۳۴
۲. مبانی قدرت مطلوب..... ۱۴۲
- ۲-۱. مبانی هستی‌شناختی..... ۱۴۳
- ۲-۲. مبانی انسان‌شناختی قدرت مطلوب..... ۱۴۸
۳. شاخص‌های قدرت مطلوب در قرآن..... ۱۵۹
- ۳-۱. رشد و هدایت..... ۱۶۰
- ۳-۲. عزت..... ۱۶۲
- ۳-۳. امانت‌داری..... ۱۶۶
- ۳-۴. برپایی عدالت..... ۱۷۱
- ۳-۵. یاد خدا در اوج قدرت..... ۱۷۱
- گفتار دوم: قدرت نامطلوب؛ خاستگاه، مبانی و شاخصه‌ها..... ۱۷۵
۱. خاستگاه قدرت نامشروع..... ۱۷۵
۲. مبانی قدرت نامطلوب..... ۱۷۷

- ۲-۱. مبانی هستی‌شناختی قدرت نامطلوب..... ۱۷۷
- ۲-۲. مبانی انسان‌شناختی قدرت نامطلوب..... ۱۸۱
۳. شاخصه‌های قدرت نامطلوب..... ۱۸۶
- ۳-۱. ایجاد فساد..... ۱۸۶
- ۳-۲. استکبار..... ۱۹۱
- ۳-۳. سرمستی از قدرت..... ۱۹۷
- ۳-۴. استبداد..... ۲۰۰
- نتیجه‌گیری و جمع‌بندی..... ۲۰۷
- فصل چهارم: هدف‌ها و کارکردهای قدرت**..... ۲۰۹
- درآمد..... ۲۰۹
- گفتار اول: کارکردهای مشترک قدرت مطلوب و نامطلوب..... ۲۱۲
۱. نظم و امنیت..... ۲۱۴
۲. حل و فصل اختلافات..... ۲۲۰
۳. ساماندهی امور جامعه..... ۲۲۳
۴. بازدارندگی..... ۲۲۶
- گفتار دوم: هدف‌ها و کارکردهای قدرت مطلوب..... ۲۲۹
۱. کارکردهای قدرت مطلوب..... ۲۲۹
- ۱-۱. اصلاح امور جامعه..... ۲۳۰
- ۱-۲. آماده‌سازی بسترهای رشد جامعه..... ۲۳۳
۲. هدف‌های قدرت مطلوب..... ۲۳۷
- ۲-۱. اقامه حدود الهی..... ۲۳۸
- ۲-۲. برپایی عدالت..... ۲۴۲
- ۲-۳. رسیدن انسان به جایگاه شایسته..... ۲۴۷
- گفتار سوم: هدف‌ها و کارکردهای قدرت نامطلوب..... ۲۵۰
۱. کارکردهای قدرت نامطلوب..... ۲۵۰
- ۱-۱. استخفاف انسان‌ها..... ۲۵۰
- ۱-۲. استثماری..... ۲۵۵

- ۲۵۹..... ۱-۳. استضعاف
- ۲۶۲..... ۲. هدف‌های قدرت نامطلوب
- ۲۶۳..... ۲-۱. استعلا و برتری جویی
- ۲۶۶..... ۲-۲. برآوردن نیازهای شخصی - گروهی
- ۲۶۸..... ۲-۳. حفظ قدرت برای قدرت
- ۲۷۰..... نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
- ۲۷۳..... فصل پنجم: آسیب‌شناسی قدرت سیاسی از منظر قرآن کریم
- ۲۷۳..... درآمد
- ۲۷۹..... گفتار اول: آسیب‌شناسی نفسانی قدرت سیاسی
- ۲۷۹..... ۱. خوش‌بینی
- ۲۸۳..... ۲. نقدناپذیری
- ۲۸۷..... گفتار دوم: آسیب‌های عملی قدرت سیاسی
- ۲۸۷..... ۱. طغیان و سرکشی
- ۲۹۰..... ۲. محدود کردن آزادی و نقض حقوق مخالفان
- ۲۹۴..... ۳. آزار و شکنجه
- ۲۹۸..... نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
- ۳۰۱..... فصل ششم: سازوکارهای مهار قدرت سیاسی
- ۳۰۱..... درآمد
- ۳۰۴..... گفتار اول: سازوکارهای اخلاقی مهار قدرت
- ۳۰۸..... ۱. عدالت
- ۳۱۱..... ۲. تقوا
- ۳۱۷..... ۱-۱. دوری از جاه‌طلبی
- ۳۱۹..... ۲-۲. شرح صدر و شکیبایی
- ۳۲۱..... ۲-۳. استواری گفتار
- ۳۲۲..... گفتار دوم: سازوکارهای سیاسی مهار قدرت
- ۳۲۳..... ۱. مسئولیت همگانی
- ۳۲۸..... ۲. نظارت همگانی: امر به معروف و نهی از منکر

- ۳۳۶..... ۳. نقد و نصیحت.....
- ۳۴۰..... ۴. مشورت و رایزنی.....
- ۳۴۴..... گفتار سوم: سازوکارهای حقوقی مهار قدرت.....
- ۳۴۴..... ۱. حاکمیت قانون الهی.....
- ۳۵۰..... ۲. تساوی در برابر قانون.....
- ۳۵۵..... ۳. همراهی حق و تکلیف.....
- ۳۵۸..... نتیجه‌گیری و جمع‌بندی.....
- ۳۶۱..... جمع‌بندی و برخی نتایج.....
- ۳۶۳..... ۱. قدرت؛ سم الهی.....
- ۳۶۴..... ۲. قدرت؛ در م.م. سالاری قرآنی.....
- ۳۶۴..... ۳. قدرت سیاسی؛ منبع وواع قدرت.....
- ۳۶۴..... ۴. مشروعیت و مشروعیت قدرت.....
- ۳۶۵..... ۵. فطرت؛ مانع بهره‌وری شخصی از قدرت.....
- ۳۶۵..... ۶. قدرت الهی و طاغوتی.....
- ۳۶۶..... ۷. قدرت، هدف یا ابزار.....
- ۳۶۶..... ۸. قدرت، عدالت و رهایی.....
- ۳۶۷..... ۹. کشاکش قدرت‌طلبی و فضیلت.....
- ۳۶۸..... ۱۰. قدرت نامطلوب و غفلت.....
- ۳۶۸..... ۱۱. برخورد قدرت‌پرستان با ناقدان.....
- ۳۶۹..... ۱۲. حرمت پذیرش ولایت کفار.....
- ۳۷۰..... ۱۳. استفاده شخصی از قدرت.....
- ۳۷۱..... کتابنامه.....
- ۳۸۷..... فهرست آیات.....
- ۴۰۳..... فهرست روایات.....
- ۴۰۵..... نمایه.....

پیشگفتار

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظامی براساس آموزه‌ها و احکام آن در ایران، ریشه‌ها و شکست مکتب‌های بشری و ناکامی نظام‌های گوناگون اجتماعی را تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان از سوی دیگر، بر گستره انتظار بشران اسلام افزوده است.

انتظار آن است اسلام به عنوان دین هدایت فرد و اداره جامعه تبیین و نظام‌های اجتماعی آن ترسیم شود، دیدگاه آن در مواجهه با یافته‌های علوم انسانی و مکتب‌های بشری، با منطقتی مستدل و مستند عرضه شود و بینش‌ها، ارزش‌ها و منش‌های دینی متدینان، آسیب‌ناپذیر و وسعت قدسی دین از پیرایه‌های موهوم و موهون پیراسته شود.

تحقق این امور، پژوهش دقیق، جامع و سامان‌بخش کشف و بازآفرینی آموزه‌های اسلام و نظام‌های اجتماعی آن و هم‌ترازی ارزش‌ها و شایسته و روزآمدی را می‌طلبد و این امر بدون تأسیس نهادهای پژوهشی و آموزشی کارآمد میسر نیست.

بدین منظور پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که نهاد علمی است، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانش‌نامه‌نگاری دینی، همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که شامل پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق،

سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به طور خاص با مطالعه نظام‌های اجتماعی هدف‌های زیر را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظام‌های اجتماعی اسلام و عرضه الگوهای کاربردی در قلمروی آن؛

۳. آسب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسانی به مزینان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛

۴. تحقیق در باب مسائل مستحدثه به انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپدید فقهی؛

۵. پاسخ‌گویی به شبهات مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۶. شناخت و نقد سمیوتیک و ختبیات و نظام‌های معارض.

تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند، جناب آقای سیدکاظم سیدباقری، در گروه سیاست پژوهی نظام‌های اسلامی است، به موضوع قدرت سیاسی از منظر قرآن کریم پرداخته است.

محقق محترم در این نوشته در پی آن بوده است که مفهوم کلیدی و بنیادین سیاست، یعنی قدرت را از منظر قرآن کریم به‌عنوان اولین و مهم‌ترین منبع اندیشه سیاسی اسلام بررسی کند.

با عنایت به اینکه قدرت سیاسی در بسیاری جلوه‌ها اجتماع و سیاست اثر فراوان دارد و با توجه به بنیادین بودن این مفهوم و نوع رابطه آن با سیاست سیاسی انسان، فهم چیستی و ماهیت آن از دیدگاه قرآن کریم می‌تواند راهگشای بسیاری مسائل در حوزه اندیشه سیاسی اسلام باشد. رسیدن به فهم سنجیده و دقیق از اندیشه سیاسی اسلام، به‌ویژه از دیدگاه قرآن در گرو شناخت مفهوم‌هایی مانند قدرت و بسیاری مفاهیم همسو و غیرهمسو با آن است که در این تحقیق با عنایت به روش تفسیر اجتهادی قرآن و لوازم آن بازخوانی و ژرف‌کاوی شده است.

این تحقیق ضمن عنایت به ماهیت قدرت، آن را ارزشیابی کرده، با عنایت به برخی آیه‌های قرآن، آن را مثبت و مطلوب ارزیابی کرده است. در نتیجه بر این باور است با نگاه هنجاری قرآن کریم، قدرت سیاسی ابزاری است که با توجه به شاخص‌های مطلوب آن (رشد، عدالت، آزادی، امنیت، تعاون و...) می‌توان جامعه و حیات سیاسی انسان را به سوی ارزش‌های توحیدی و سعادت هدایت کرد.

حقه محترم با بررسی مبانی هستی‌شناختی و انسان‌شناختی خاستگاه قدرت مطلوب، بسیاری از شاخص‌های آن را نشان داده است. او کنار بررسی قدرت مطلوب، خاستگاه، مبانی و شاخص‌های قدرت نامطلوب را نیز تبیین کرده است.

هدف‌ها و کارکردهای قدرت مطلوب و نامطلوب، آسیب‌شناسی نظری و عملی قدرت سیاسی و سازش‌ناهم، اخلاقی، سیاسی و حقوقی قدرت، مباحث‌های دیگری بود که برای شناخت واقعی قدرت سیاسی، ویژگی‌ها و ارکان آن و برخی مسائل پیرامونی و در عین حال ضروری، در این کتاب سیاسی، با عنایت به مبانی قرآنی و روش تفسیر اجتهادی مورد بحث و کاوش قرار گرفته است.

در پایان لازم می‌دانیم از دانشور گرامی، جناب آقای سیدکاظم سیدباقری، شورای علمی گروه سیاست و ارزیابان محترم آقایان دکتر عبدالوهاب فراتی و حجت‌الاسلام عبدالله نظرزاده قدردانی و تشکر کنیم که رأی به سامان‌رسیدن این تحقیق همکاری داشته‌اند.

گروه سیاسی

پژوهشکده نظام‌های اسلامی